

АКТУЕЛНОСТИ И ИЗАЗОВИ РАЗВОЈА ВИСОКОГ ОБРАЗОВАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Маријана Дукић Мијатовић

Универзитет у Новом Саду, Факултет техничких наука, Нови Сад, Србија

marijana.mijatovic@uns.ac.rs

Кратак садржај: Мисија образовног рада сваке државе и свих учесника у едукативном процесу је да обезбеди образовање, које је високог квалитета и доприноси развоју друштва у целини, али и бољем позиционирању њених стручњака на глобалном нивоу. То је мисија нашег образовног система и у условима бројних глобалних изазова образовање представља поуздан темељ за будући економски напредак рада и стандарда наших грађана, али и очување здравља, безбедности и националног идентитета у Републици Србији. Високо образовање представља кључни сегмент образовног процеса, који омогућава општи напредак друштва, те је фокус овог рада на анализи актуелности и изазова развоја високог образовања код нас и креирања јавних политика у овој области.

Кључне речи: високо образовање, јавне политике, легислатива

CURRENT ISSUES AND CHALLENGES IN THE DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION IN THE REPUBLIC OF SERBIA

Abstract: The mission of the educational work of every state and all participants in the educational process is to provide education that is of high quality and contributes to the development of society as a whole, but also to the better positioning of its experts on a global level. This is the mission of our education system, and in the face of numerous global challenges, education represents a reliable foundation for the future economic progress of our citizens' work and standards, as well as the preservation of health, security, and national identity in the Republic of Serbia. Higher education represents a key segment of the educational process, which enables the general progress of society, and the focus of this paper is on analyzing the current issues and challenges of the development of higher education in our country and the creation of public policies in this area.

Key Words: higher education, public policy, legislation

1. УВОД

Стратегија развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2020. године (СРОВРС 2020)[1] дала је значајне резултате у области предуниверзитетског и универзитетског образовања и допринела стварању услова за лични и професионални развој сваког појединца, као и развој друштва и државе у целини. Од актуелне Стратегије (СРОВРС 2030) [2] очекивања су првенствено усмерена ка значајном повећању обима и квалитета образовања на свим нивоима предуниверзитетског и универзитетског образовања, које треба да допринесе стварању друштва и економије заснованим на знању, а у складу са актуелним нивоом науке, технике и технолошког развоја. Акценат је и на повезивању едукативног процеса и послодаваца, позиционирању на тржишту по квалитету (праћење кроз ЛИСП), синхронизовање са НОКСом, те развојне предности дуалног образовања.

У области високог образовања СРОВРС 2030 треба да доприноси унапређењу квалитета исхода образовања и квалитета људских ресурса, затим унапређењу релевантности високог образовања на националном и међународном нивоу, али и унапређењу обухвата и праведности високог образовања као и дефинитивној дигитализацији високог образовања. Основни инструменти за остваривање ове мисије утврђују се јавним политикама. Када је реч о науци и образовању у Србији, ваља истаћи да смо у поменутиим областима већ равноправан део Европске уније. Доказ за то представља и чињеница да су прва преговарачка поглавља које је Србија отворила на свом путу ка ЕУ управо она која се односе на образовање: Преговарачко поглавље 25 - Наука и истраживање, односно Преговарачко поглавље 26 - Образовање и култура. [3]

2. ОСВРТ НА ЛЕГИСЛАТИВНЕ АКТИВНОСТИ И РЕЗУЛТАТЕ У ИМПЛЕМЕНТАЦИЈИ СРОВРС 2030 У ПЕРИОДУ 2020 – 2025

Важно је указати да су значајни стратешки документи и закони осим важеће СРОВРС 2030 донети у претходном петогодишњем периоду и следећи документи: Стратегија научног и технолошког развоја „Моћ

знања“ [4] Стратегија паметне специјализације [5] и Стратегија развоја вештачке интелигенције. [6] Имајући у виду квалитет развоја високог образовања у Србији неопходно да научни развој буде у кораку и са новом стратегијом развоја науке, чијој се изради приступило и која ће важити у наредном седмогодишњем периоду. Изменама и допунама Закона о високом образовању РС у претходном петогодишњем периоду [7] унапређена су одређена решења, првенствено оне које се тичу Националног савета за високо образовање и Националног акредитационог тела. Тиме је обезбеђен независнији и транспарентнији рад и усклађеност са европским образовним простором.

Помаци се уочавају и кроз увођење истраживања у струковне студије и реформу организационе структуре установа струковног образовања, али и дуалних модела образовања. [8] Значајно је и унапређење очекиваних исхода студија, унапређење компетенција наставног кадра на струковним студијама, јачање сарадње високог образовања са привредом [9] повећање броја доктора наука и сл. Зато је значајно спровођење низа кључних активности за унапређење евалуације и квалитета докторских студија - свака докторска дисертација постаје јавно доступна у он-лајн репозиторијуму. Актуелна легислатива јача доступност на сва три нивоа студија студентима из осетљивих група и повећава број високообразованих који се баве истраживањима и иновацијама на високошколским установама, институтима и привредним субјектима. [10]

Реформе високог образовања код нас треба посматрати у светлу свеопшћих реформи у области високог образовања, које се дешавају широм Европе и које се између осталог базирају на оснаживању система осигурања квалитета у високом образовању. Примере добрих пракси видимо у Словачкој, Холандији и Грчкој. Примери ове врсте су увођење модела финансирања високог образовања на основу успешности, нпр. у Грчкој, унапређење система подршке студентима у Италији и Мађарској, повећање обухвата студената из осетљивих група у Луксембургу, подршка интернационализацији високог образовања на чему раде Грчка, Словачка, Пољска и Француска, повећање релевантности високог образовања у складу са потребама тржишта рада, што је случај на Кипру и у Чешкој итд. Свакако примере добрих пракси налазимо и у Хрватској и Словенији, посебно што се тиче модела финансирања високог образовања.

Универзитет у Београду, који је Законом о високом образовању добио статус универзитета од националног значаја и Универзитет у Новом Саду на Шангајској листи традиционално рангирани су у 3% најбољих светских универзитета. Према резултатима рангирања универзитета *Academic Ranking of World Universities – ARWU за 2025. годину*, а који су објављени 15. августа 2025. године, Универзитет у Новом Саду није убројан међу првих 1000 најбољих светских универзитета за наведену годину, иако се у претходним годинама налазио на позицији 901-1000, док је Универзитет у Београду задржао прошлогодишњу позицију 401-500. Глобална Шангајска листа – академско рангирање светских универзитета – базира се на евалуацији универзитета према више критеријума: квалитет образовања, квалитет наставног кадра, истраживачки резултати и академске перформансе институције *per capita*. Квантификација успеха институције за сваки критеријум остварује се коришћењем конкретних индикатора (за оцену квалитета образовања: алумни који су освојили Нобелову награду или Филдсову медаљу – 10%; за квалитет наставног кадра: особље које је награђено Нобеловом наградом или Филдсовом медаљом – 20% и високоцитирани истраживачи – 20%; за истраживачке резултате: радови објављени у часописима *Nature* и *Science* – 20% и радови индексирани у *Web of Science* – 20%; и пер capita академске перформансе институције – 10%). За глобалну листу најуспешнијих универзитета, оцењује се преко 2500 универзитета, а најбољих 1000 налазе место на годишњој листи, те је неопходно деловати системским мерама по параметрима, који се вреднују у наредном периоду у циљу што бољег пласмана, као потврде квалитета.[11]

3. ИЗАЗОВИ СПРОВОЂЕЊА АКЦИОНОГ ПЛАНА ЗА ОСТВАРИВАЊЕ СРОВРС 2030 И МЕРЕ ИЗ ОБЛАСТИ ВИСОКОГ ОБРАЗОВАЊА

Акциони план, по структури, а везано за област високог образовања прати два постављена општа циља из СРОВРС 2030 и то: Општи циљ 2: Унапређени доступност, квалитет, релевантност и праведност високог образовања, који треба да се оствари кроз четири посебна циља, и то: Посебни циљ 2.1. Унапређени квалитет понуде, људских ресурса и исхода високог образовања; Посебни циљ 2.2: Унапређена релевантност високог образовања на националном и међународном нивоу; Посебни циљ 2.3: Унапређени обухват и праведност високог образовања, и Посебни циљ 2.4: Дигитализација високог образовања. Мере у Акционом плану подељене су на: Регулаторне (Р), Подстицајне (ПО), Информативно-едукативне (ИЕ) и Мере институционално-управљачко-организационе (ИУО), те Мере обезбеђења добара и пружања услуга

(ОДУ) и њихово праћење и спровођење, као и праћење остварености посебних и општих циљева, врши се на основу показатеља резултата (мере), показатеља исхода (посебни циљеви) и показатеља ефеката (општи циљеви), који су наведени у СРОВРС 2030. и у Акционом плану, уз напомену да ће се о показатељима ефеката извештавати тек по истеку важења СРОВРС, односно 2030. године.

Праћење спровођења Акционог плана ће омогућити и Јединствени информациони систем за планирање, праћење спровођења, координацију јавних политика, у који је унет садржај Акционог плана и кроз који се прати спровођење истог, те се извештава о учинцима спровођења Акционог плана, сходно члану 47. Закона о планском систему Републике Србије. [12] До сада су израђена два извештаја о спровођењу постојећег

Акционог плана – један полугодишњи – покривајући период од јуна 2021. године када је Стратегија званично усвојена, до краја 2021. године, и други годишњи - покривајући период од јуна 2021. године до краја јуна 2022. године. [13] Активности и мере су осмишљаване тако да буду сврсисходније, делотворније и да у што већој мери, на директан начин доприносе остварењу мера зацртаних Стратегијом, а тиме и општих циљева и посебних циљева (кроз постизање показатеља на нивоу општих и посебних циљева које треба остварити до 2030. године). [14]

Овај корак подразумевао је приоритизацију активности и где је могуће – „укрупњавање” активности. У овом контексту, а нарочито када су у питању активности које су већ биле започеле и њихово остваривање је јасно водило ка остваривању посебних и општих циљева (нарочито у 2023. години), остављене су у новом Акционом плану. Са друге стране, указала се и потреба за осмишљавањем нових активности тамо где је то било потребно. У сваком случају, размишљало се у правцу формулисања што више развојних, а што мање текућих активности, и ово управо представља предност новог Акционог плана у односу на постојећи Акциони план. У том смислу, и у погледу садржаја – настојало се да се активности формулишу тако да доприносе повећању могућности запошљавања после сваког степена образовања. Устројен је једноставнији оквир за праћење и извештавање, између осталог, кроз значајно смањење броја показатеља на нивоу мера (у постојећем Акционом плану, предвиђено је 183 показатеља на нивоу мера, док је у новом Акционом плану тај број смањен на 122). [15]

Усвајању Акционог плана претходио је и процес спровођења јавне расправе у складу са чланом 36.

став 1. Закона о планском систему Републике Србије и чланом 41. став 3. Пословника Владе. Јавна расправа о Предлогу Акционог плана спроведена је током децембра месеца 2022. године, онлајн, путем прикупљања предлога и сугестија преко платформе е-Консултације. Министарство просвете је прикупило све неопходне податке који се односе на студенте и инфраструктуру у установама високог образовања и започело је рад на анализи прикупљених података која треба да представља основу за израду новог модела финансирања у високом образовању, што су претходне активности за измене и допуне Закона о високом образовању у делу који се односи на финансирање или доношењу *lex specialis*, који ће уредити финансирање засновано на стубовима одрживости, квалитета и иновација. Модел управљања интелектуалном својином на ВШУ који ће обухватити и комерцијализацију резултата је у изради, и имајући у виду динамику других активности и приоритете надлежних институција и тела у области високог образовања, у новом Акционом плану је померен рок за извршење ове активности за неколико година.

У оквиру Мере 2.2.1: Подстицање сарадње ВШУ са послодавцима, привредним и јавним сектором и јачање предузетничке компоненте високог образовања намера је да се синхронизују у активностима које треба да воде ка остваривању овог показатеља бројни актери ван сектора образовања (нпр. Министарство привреде, различита удружења послодаваца, академска заједница итд.) као и представници различитих институција и тела у области образовања. У оквиру Акционог плана значајно је праћење Мере 1.9.3: Унапређивање инфраструктуре установа високог образовања и установа студентског стандарда, али и реализација Општег циља 2: Унапређени доступност, квалитет, релевантност и праведност високог образовања са задатим вредностима до 2026. године и то Проценат високообразованих у популацији 25–34 година 38,4%, Проценат генерације од 19 до 30 година обухваћене високим образовањем 30%, за праћење процента студената који су се запослили у струци (највише три године) након завршетка студија успостављен систем праћења, Број долазних мобилности наставника, гостујућих професора, студената и истраживача 4450 у односу на почетну вредност 800 из 2020. године.

Кад је у питању Посебни циљ 2.2: Унапређена релевантност високог образовања на националном и међународном нивоу треба указати да је значајно да проценат студената који похађа студијске програме у новим идентификованим приоритетним областима за тржиште рада и развој земље 2026. године буде 15%, док проценат ВШУ које имају успостављене организационе јединице (центре) које се баве иновацијама и трансфером технологија треба да буде 5 у односу на почетни број из 2020. године када је био само један. Мера 2.2.2: Подршка интернационализацији високог образовања треба да резултује са 315 акредитованих студијских програма на страним језицима на свим нивоима студија 2026. године и 14 акредитованих заједничких интернационалних студијских програма на свим нивоима студија у односу на почетних 8. Проценат студената на ВШУ који студира уз рад требао би 2026. године на буде 15% у односу на почетну вредност 10.54%.

4. ЗАКЉУЧАК

Сви учесници у образовању и научна заједница имају велику одговорност која се огледа у обавези да младим генерацијама омогућимо знања која ће им обезбедити извесну будућност, самосталност, могућност да живе своје амбиције и уживају слободе. Зато је неопходно унапређење обухвата и праведности високог образовања, али и адекватно финансирање засновано на одрживости, квалитету и иновацијама. На основу праћења релевантних показатеља у имплементацији Акционог плана за спровођење СРОВРС 2030 уочавамо бројне помаке у претходном петогодишњем периоду.

Неопходно је реформске процесе у креирању јавних политика усмерити на изналажења модела финансирања у високом образовању, који подстиче квалитет, ефикасност и успешност студирања и који,

између осталог, обухвата питања финансирања студената ниског социоекономског статуса, студената из осетљивих друштвених група, финансирање студената који показују изузетне резултате, унапређење инфраструктуре ВШУ, финансирање истраживачког рада у области науке и уметности и рада на иновацијама, уз јачу видљивост на међународној сцени и европском образовном простору, динамичнију мобилност наставника и студената, али и подизање броја високо образованих младих људи код нас, који своје место на тржишту рада проналазе у кратком року након завршетка студија.

У том смислу следимо речи великог Доситеја: потребна нам је школа познавања живота и људи, активна школа разумног човека, рада и учења.

ЗАХВАЛНОСТ

Ово истраживање је подржано од стране Министарства науке, технолошког развоја и иновација (бр. уговора: 451-03-137/2025-03/200156) и Факултета техничких наука Универзитета у Новом Саду кроз пројекат "Научноистраживачки и уметничкоистраживачки рад истраживача у наставним и сарадничким звањима Факултета техничких наука Универзитета у Новом Саду 2025" (бр: 01-50/295).

5. ЛИТЕРАТУРА

- [1] *Стратегија развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2020*, Службени гласник РС, бр. 107/2012.
- [2] *Стратегија развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030*, Службени гласник РС, бр. 63/2021.
- [3] Дукић Мијатовић, М., *Стратегија развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030, актуелности и изазови*, У: Костић, А. & Пешикан, А. (ур.). *Образовање : стање, перспективе и улога у развоју Србије* : зборник радова са симпозијума (стр. 21–38). Београд: САНУ.
- [4] *Стратегија научног и технолошког развоја у Републици Србији за период 2021-2025*, Службени гласник РС, бр. 10/2021.
- [5] *Стратегија паметне специјализације у Републици Србији*, Службени гласник РС, бр. 21/2020.
- [6] *Стратегија развоја вештачке интелигенције у Републици Србији за период 2020-2025*, Службени гласник РС, бр. 96/2019.
- [7] *Закон о високом образовању*, Службени гласник РС, бр. 88/2017, 73/2018, 27/2018, 67/2019, 6/2020, 11/2021, 67/2021, 76/2023, 19/2025.
- [8] Чукановић Каравидић М., Дукић Мијатовић М., Пејановић Р., Каравидић С., *Образовање за одрживи развој – Путоказ за образовање младих*, ЈП Службени гласник Београд, 2021.
- [9] Дукић Мијатовић М., *Дуални модели студија у високом образовању у Републици Србији, актуелности и перспективе развоја*, ХХИХ скуп Трендови развоја "Универзитет пред новим изазовима", Врњачка Бања, 8.11.2023, стр. 1-6.
- [10] Дукић Мијатовић М., Мирковић П., *Advantages and challenges of dual education in the development of the professional identity of engineers*, Право, теорија и пракса, бр. 4/2022 стр. 1-18.
- [11] Интернет страница <https://www.uns.ac.rs/index.php/rangiranje/8660-sangajska-lista-2025> [12] *Закон о планском систему*, Службени гласник, бр. 30/2018.
- [13] Дукић Мијатовић, М., *Осврт на имплементацију акционог плана за остваривање Стратегије образовања (СРОВРС 2030) у области високог образовања*. ХХХ Скуп Трендови развоја "Наставници и сарадници као центар промена у високом образовању", Врњачка Бања 7- 10.02.2024. године, стр. 1–4.
- [14] Интернет страница <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/vlada/drugiakt/2023/96/1>
- [15] Интернет страница [/https://prosveta.gov.rs/wp-content/uploads/2023/12/Drugi-godisnji-izvestajSROVRS_FINAL](https://prosveta.gov.rs/wp-content/uploads/2023/12/Drugi-godisnji-izvestajSROVRS_FINAL).